

ILONA MICHALOVIČ

Lietuvos teisės instituto Kriminologinių tyrimų skyriaus
vyresnioji mokslo darbuotoja
Socialinių mokslų (teisės) daktarė
Ilona.Michalovic@if.vu.lt

MINDAUGAS GIRDAUSKAS

Lietuvos teisės instituto Baudžiamosios justicijos tyrimų skyriaus tyrėjas
Lietuvos Aukščiausiojo Teismo
Baudžiamųjų bylų skyriaus pirmininko patarėjas
m.girdauskas@lat.lt

SOCIALINIO TYRIMO IŠVADA NAGRINĖJANT BAUDŽIAMĄSIAS BYLAS

Straipsnyje analizuojama teisinė ir kriminologinė socialinio tyrimo išvados reikšmė bei galimos kliūtys ja naudotis Lietuvoje nagrinėjant baudžiamąsias bylas.

Įvadas

2012 m. įsigaliojus Lietuvos Respublikos probacijos įstatymui ir papildžius Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksą (toliau – BPK) 361 ir 2531 straipsniais, numatyta socialinio tyrimo išvados panaudojimo nagrinėjant baudžiamąsias bylas galimybė¹. Socialinio tyrimo išvada yra specialisto parengtas dokumentas, kuriame apibūdinama kaltinamojo ar nuteistojo socialinė aplinka, kriminogeniniai veiksniai, taip pat pateikiama kita informacija, padedanti teismui individualizuoti probacijos sąlygas (BPK 361 straipsnis). Probacijos įstatymo 9 straipsnis): „Tuometinės redakcijos BPK 2531 straipsnyje nutrodys: „kai asmuo yra kaltinamas nesunkaus, apysunkio ar neatsargaus nusikaltimo padarymu, teisėjas nutartimi gali paversti probacijos tarneybai parengti socialinio tyrimo išvadą“. Galimybė panaudoti socialinio tyrimo išvadą nagrinėjant baudžiamąsias bylas Lietuvoje egzistuoja beveik trejus metus, bet iki šiol visose Lietuvos Respublikos teisengumo ministerijos Apsaugos, priežiūros ir įskaitos skyrius, 2015 m. sausio 19 d. pažyma apie lygtinio pakėlimo eiga Nr. LV-545.

¹ Lietuvos Respublikos probacijos įstatymas, Valstybės žinios, 2012, Nr. 4-108; Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 89, 90, 339, 342, 348, 357, 358, 360, 362, 364, 452 straipsnių pakeitimo ir papildymo ir Kodekso papildymo 361, 2531 straipsniais įstatymas, Valstybės žinios, 2012, Nr. 4-109.

² 2014 m. buvo parengta apie 3 318 socialinio tyrimo išvadų dėl nuteistų asmenų. Žr.: Kalėjimų departamentu prie Lietuvos Respublikos teisengumo ministerijos Apsaugos, priežiūros ir įskaitos skyrius, 2015 m. sausio 19 d. pažyma apie lygtinio pakėlimo eiga Nr. LV-545.

BPK papildymu 36¹ ir 253¹ straipsniais, atvėrusiu naujas baudžiamosios atsakomybės individualizavimo galimybes, iki šiol naudojamasi retai ir šiuo metu šio instituto praktinė reikšmė yra nedidele.

Reikėtų atkreipti dėmesį į teisingumo problemą nagrinėjančių mokslinių tyrimų išvadą, kad patiriamas neteisingumas sukelia stiprias žmonių emocines reakcijas, t. y. pyktį, jūritę, stresą, bejėgiškumą ir nusivylimą³. Procedūros, taikomos priimant tam tikrą sprendimą, bei teigiami ir neigiami sprendimo padariniai yra susiję su skirtingomis žmonių emocinėmis reakcijomis. Teigiami ir neigiami įvykiai gali sukelti skirtingus žmonių jausmus, kurie formuoja jų vertinimus, kas yra teisinga ar neteisinga⁴. Taigi galima daryti išvadą, kad priimančiam sprendimą taikomų procedūrų teisingumas ir to sprendimo padariniai daug lemia, kokių emocijų išgyvenimų patirs žmogus. Kalbant apie baudžiamosios atsakomybės individualizavimą galima kelti prielaidą, kad asmeniui palankių procedūrų taikymas nagrinėjant baudžiamąją bylą, t. y. vadovavimasis BPK 253¹ straipsniu, ir nustatymas geriau pažinti kaltinamąjį bei jo aplinką gali kelti teigiamas kaltinamojo emocijas, kurios savo ruožtu skatintų jį sudaryti palankią nuomonę apie teisesaugos institucijas ir pareigūnus. Be to, individualizavus probacijos sąlygas taip, kad jos atitiktų kaltinamojo asmenybę ir gyvenimo aplinkybes, teismo sprendimo padariniai būtų palankesni kaltinamajam, savo ruožtu sukeltų jam teigiamų emocijų ir, tikėtina, skatintų teigiamą paskirtos bausmės vertinimą. Taigi gali būti, kad baudžiamosios atsakomybės individualizavimas atsisveglint į kaltinamojo socialinio tyrimo išvadas skatintų teigiamą jo reakciją į priimtą teismo sprendimą.

Šio straipsnio tikslas – atskleisti socialinio tyrimo išvados reikšmę nagrinėjant baudžiamąsias bylas ir galimas klitūris ją taikyti praktikoje. Šiam tikslui atliekant sisteminę teisinę analizę vertinama, ar tinkamas yra teisinis socialinio tyrimo išvados naudojimo nagrinėjant baudžiamąsias bylas reguliavimas ir kokiš galimos šio reguliavimo taikymo problemos.

Kitoje šio straipsnio dalyje socialinio tyrimo išvados reikšmę analizuojama kriminologiniu požiūriu ir pateikiami jos taikymo empirinio tyrimo rezultatai⁵. Atsisveglint į tai, kad socialinio tyrimo išvados gana retai taikomos praktikoje, šio tyrimo metu buvo stiekama nustatyti kaltinamųjų socialinio tyrimo išvados reikšmę Lietuvos baudžiamosioje justicijoje. Siekiant šio tikslo buvo iškelti pagrindiniai tyrimo uždaviniai: 1) nustatyti, kokių sunkumų kyla probacijos tarnybų pareigūnams, kuriems yra pavedama parengti kaltinamojo asmens socialinio tyrimo išvadą; 2) išsiaiškinti, ar visada kaltinamieji, kurių socialinio tyrimo išvadas buvo pavesta parengti, sutinka bendradarbiauti su

probacijos tarnybų pareigūnais ir teikti jiems išvadai reikalingą informaciją; 3) išsiaiškinti teisėjų, pavedusių parengti socialinio tyrimo išvadas, požiūrį į šios išvados reikalingumą nagrinėjant baudžiamąsias bylas.

Atliekant tyrimą buvo išanalizuota 14 socialinio tyrimo išvadų, probacijos tarnybų parengtų Lietuvoje nuo 2012 m. liepos iki 2015 m. vasario. Kartu su socialinio tyrimo išvados buvo analizuojamas ir teismo nutartis, kuriomis teismas pavedavo probacijos tarnybų pareigūnams parengti konkrečią socialinio tyrimo išvadą⁶.

Lietuvos mokslinėje literatūroje šios temos tyrimas atliekamas pirmą kartą. Straipsnio tikslu siekiama analizuojant Lietuvos Respublikos norminius teisės aktus, Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo jurisprudenciją, Europos Tarybos rekomendacijas, teisės ir kriminologijos mokslų nuostatas, išnagrinėtų baudžiamųjų bylų medžiagą, teisėjų ir kitų pareigūnų apklausų rezultatus ir kitus šaltinius.

1. Socialinio tyrimo išvada ir jos taikymas baudžiamosioje justicijoje teisiniu aspektu

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje atskleidžiant Lietuvos Respublikos Konstitucijos nuostatas pabrėžtina, kad konstituciniai teisingumo, teisinės valstybės principai suponuoja už teisės pažeidimus valstybės nustatomų poveikio priemonių proporcingumą (adekvatumą) teisės pažeidimui, atitiktį siekiamiems teisėtoms ir visuotinai svarbiems tikslams, nevaržymą asmens aktyvumui laisviam, negu reikta šioms tikslams pasiekti (pvz., Konstitucinio Teismo 2008 m. kovo 15 d., 2008 m. rugsėjo 17 d., 2011 m. sausio 31 d. nutarimai). Baudžiamajame įstatyme negalima nustatyti tokio teisinio reguliavimo (bausmių ar jų dydžių), kad teismas, atsisveglindamas į visas bylos aplinkybes ir taikydamas baudžiamąjį įstatymą, negalėtų individualizuoti bausmės konkrečiam asmeniui už konkrečią nusikalstamą veiką (Konstitucinio Teismo 2003 m. birželio 10 d. nutarimas)⁷.

G. Švedas, apibendrinamas konstitucinė ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo jurisprudenciją bei baudžiamosios teisės doktrinos nuostatas, pabrėžė jų gana vieningą nuostatą, kad teisingai bausmei būtinas toks bausmių ir jų skyrimo

3. DOMBRAVIČIUS, A.; ČIŠKINIS, I.; DOMBRAVIČIUS, M., *et al.* Kriminolinės justicijos savokimas visuomenėje. Vilnius: Vilniaus universitetas, 2014, p. 110–111.

4. *Ibid.*, p. 110.

5. Šis straipsnis parengtas mokslines išvadas, kuri rengta Lietuvos teisės institute pagal Lietuvos Aukščiausiojo Teismo siūlymą, parengiant Už žinotai išvada rinkti informaciją dėl joje praktiškai Lietuvos teisės institute atliktai Vilniaus universiteto psichologijos ir kriminologijos magistrų studentei Ljubovei Jarutenei.

6. Atliekant tyrimą buvo apklausti keturi Kauno apygardos probacijos tarnybos inspektoriai ir vienas Vilniaus apygardos probacijos tarnybos inspektorius. Visi tyrimo dalyviai yra bent kartą rengę socialinio tyrimo išvadą dėl kaltinamojo. Siekiant nustatyti, kaip teisejai vertina socialinio tyrimo išvadą, buvo apklausti šeši teisejai, kurie yra bent kartą teismo nutarimui pavėdė probacijos tarnybų pareigūnams parengti socialinio tyrimo išvadą dėl kaltinamojo. Tyrimo metu buvo apklausti du Kauno apylinkės teismo, du Panevėžio miesto apylinkės teismo, vienas Prienų rajono apylinkės teismo ir vienas Jonavos rajono apylinkės teismo teisėjai. Apklausti probacijos tarnybų pareigūnais, rengusius socialinio tyrimo išvadas dėl kaltinamųjų, buvo taikomi du tyrimo metodai – pūsan struktūrinis kokybišnis interviu ir šio interviu pagrindu parengta anketą. Apklausti teisėjai, kurie yra pavėdė parengti socialinio tyrimo išvadas dėl kaltinamųjų, buvo taikoma anketą.

7. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2012 m. birželio 4 d. nutarimas. Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamosio kodekso 129 straipsnio 2 dalies 3 punkto (2008 m. birželio 12 d. redakcija), 135 straipsnio 2 dalies 3 punkto (2008 m. birželio 12 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai. Valstybės žinios, 2012, Nr. 64–3246.

teisinis reglamentavimas, kuris sudarytų galimybę teismui jas taikant atsižvelgti į konkrečias baudžiamąjio byloje nustatytas aplinkybes ir individualizuoti kaltininko baudžiamąją atsakomybę. Toks reglamentavimas yra įtvirtintas Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse⁸. Lietuvos Respublikos baudsmių vykdymo kodekse nuodoma, kad pataršos priemonės nutestiesiems turi būti taikomos atsižvelgiant į jų asmenybę, nusikalstamos veikos pavojingumą ir pobūdį bei asmens elgesį atliekant bausmę (Lietuvos Respublikos baudsmių vykdymo kodekso 8 straipsnio 1 dalis)⁹. Tačiau Lietuvos Respublikos teisės aktuose, teismų jurisprudencijoje ir baudžiamosios teisės doktrinoje yra pabrėžiamas baudžiamosios atsakomybės individualizavimo principas.

Šis principas taikomas ir sprendžiant, ar laisvės atėmimo bausmės vykdymas gali būti atidėtas. BK 75 straipsnyje nustatyta, kad bausmės, paskirtos už šiam straipsnyje nurodytos kategorijos nusikaltimą, vykdymas gali būti atidėtas, jeigu teismas nusprendžia, kad yra pakankamas pagrindas manyti, jog bausmės tikslai bus pasiekti neatliekant realios bausmės. Pagal Lietuvos Aukščiausiojo Teismo formuojamą praktiką, priimanč sprendimą šiuo klausimu turi būti įvertintos visos bylos aplinkybės, susijusios ir su padaryta veika, ir su nutėstojo asmenybe: nusikalstamos veikos pavojingumo pobūdis, laipsnis, nutėstojo asmenybės teigiamos ir neigiamos savybės, jo elgesys šeimoje ir visuomenėje, polinkiai, nusikalstamos veikos padarymo priežastys, elgesys po nusikalstamos veikos padarymo, pavyzdžiai: ar jis suprantą padarytos veikos pavojingumą ir kritiškai vertina savo elgesį, pripažįsta kaltę ir neneigė jos iktiesminio tyrimo metu, nesistengė išvengti atsakomybės, savo elgesiu po nusikalstamos veikos padarymo siekė įrodyti, jog atėityje nedarys naujų pavojingų veikų, nėra linkęs kurti konfliktinių situacijų, jo padaryti nusikaltimai yra daugiau atsitiktinio pobūdžio ir neparodo tikrosios vertybių orientacijos, kad jis nuosirdžiai galisi dėl padarytos veikos, atsiprašo nukentėjusiojo, atlygina padarytą žalą. Šie ir kiti duomenys turi sudaryti prielaidas išvadai, kad nutėstojo resocializacija galima be realaus laisvės atėmimo, kad pakanka nutėstajam paskirti baudžiamąjį poveikio priemonę ir (ar) vieną ar kelis įpareigojimus (ar auklėjamojo poveikio priemonę), ribojančius nutėstojo elgesį ir kartu turinčius auklėjamąjį, pataršomąjį poveikį¹⁰. Nepagrįstai netariant kaltininkui bausmės vykdymo atidėjimo ir skyrus realią laisvės atėmimo bausmę, jam daroma didelė ne tik tiesioginė (laisvės apribojimas), bet ir netiesioginė (pvz., darbo, pajamų visiškas ar dalinis praradimas, socialinių ryšių nutrūkimas ar susilpnėjimas) žala. Be to, taip pasunkinamas žalos atlyginimas nukentėjusiajam, kaltininko šeimos narių

išlaikymas. Nusikalstama subkultūra laisvės atėmimo vietoje gali paskatinti tolimesnį nusikalstamą nutėstojo asmens elgesį, taigi gali būti padaroma didesnė žala visuomenės saugumui. Tačiau nepagrįstai atidėjus laisvės atėmimo bausmės vykdymą taip pat gali būti sudarytos prielaidos kaltininkui daryti naujas nusikalstamas veikas, taip pat ir prieš nukentėjusįjį, bei likti menubastam. Taip būtų neužtikrinama bausmės paskirtis – sulaukyti kitus asmenis nuo nusikalstamų veikų darymo (BK 41 straipsnis).

Atsižvelgiant į baudžiamosios atsakomybės individualizavimo svarbą ir sudėtingumą, žalą, kurią gali sukelti kaltininkui, nukentėjusiajam ar kitiems asmenims bei visuomenei nepagrįstas realios laisvės atėmimo bausmės skyrimas arba neskyrimas, darytina išvada, kad socialinio tyrimo išvada baudžiamosiose bylose turi didelę norminę reikšmę ir turėtų būti taikoma dažniau.

Lietuvoje numatyta galimybė socialinio tyrimo išvadą taikyti ne tik bausmės vykdymo procese, bet ir baudžiamosios bylos nagrinėjimo stadijoje, dera su Europos Tarybos Ministrų Komiteto rekomendacijomis¹¹. Nors toks teisinis reguliavimas nėra privalomas, jis yra taikomas beveik visose Europos Tarybos valstybėse narėse¹². Tai patvirtina galimybės taikyti aptariamą socialinio tyrimo išvadą reikšmę.

Minėta, kad Probacijos įstatyme, BPK patelkiamas socialinio tyrimo išvados apibrėžimas, jos turinys, atvejai, kai tokia išvada gali būti rengiama kaltinamajam. Rengiant tokią išvadą vertinama ir nusikalstamo elgesio rizika – atliekamas standartizuotas asmens nusikalstamo elgesio tikimybės ir galimybių ją sumažinti tyrimas (Probacijos įstatymo 2 straipsnio 4 dalis, 9 straipsnio 1 dalies 2 punktas, 10 straipsnis). Nustatyta, kad šias išvadas rengia probacijos tarnybos, minimali socialinio tyrimo išvados parengimo trukmė yra 20 darbo dienų (Probacijos įstatymo 8 straipsnio 1 dalis, BPK 253¹ straipsnio 1 dalis). Remiantis Probacijos įstatymu, Lietuvos Respublikos teisingumo ministro įsakymu buvo patvirtinta Socialinio tyrimo išvados forma ir Socialinio tyrimo išvados rengimo metodinės rekomendacijos¹³. Šiuo teisės aktu apibrėžiamos socialinio tyrimo išvados struktūrinės dalys, duomenys, į kuriuos būtina atsižvelgti vertinant nusikalstamo elgesio riziką, socialinio tyrimo išvados rengimo tvarka ir kitos metodinės rekomendacijos. Be to, įgyvendindamas Probacijos įstatymą Kalėjinų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos direktorius patvirtino adaptuotas nusikalstamo elgesio rizikos vertinimo metodikas, jų aprobavimo tvarką.

8 Švinsas, G. Bausmės skyrimo asmeninių, pirmą kartą teistamam už nesunkų arba apysunkių večių nusikaltimą, nuostatos Lietuvos Aukščiausiojo Teismo jurisprudencijoje. *Teisė*, 2014, t. 90, p. 8–10, 16.

9 Lietuvos Respublikos baudsmių vykdymo kodeksas. Valstybės žinios. 2002, Nr. 73-3084.

10 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. gegužės 16 d. „Teismų praktikos taikant baudsmių vykdymo atidėjimą apžvalga (Baudžiamosio kodekso 75 ir 92 straipsniai)“. Teismų praktika. 2008, Nr. 28; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. gegužės 18 d. nutartis byloje Nr. 2K-571/2010. Teismų praktika. 2010, Nr. 33; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. kovo 18 d. nutartis byloje Nr. 2K-91/2014.

11 Recommendation CM/Rec(2010)1 of the Committee of Ministers to member states on the Council of Europe Probation Rules. *Interaktyvus: žineta*, 2015-05-31]. <<https://wcd.coe.int/ViewDoc.aspx?id=1575813>>. European Committee on Crime Problems (CDDP). d. Commentary to Recommendation CM/Rec (2010) 1 of the Committee of Ministers to member states on the Council of Europe probation rules. *Interaktyvus: žineta*, 2015-05-31]. <http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/prisons/CommentaryRec_2011_1_E.pdf>.

12 KAMTHOFF, A. M. VAN; DUKESIOU, I. (eds.). Probation in Europe. WLP. 2008, p. 18, 21.

13 Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2012 m. birželio 14 d. įsakymas Nr. IR-159 „Dėl socialinio tyrimo išvados formos ir socialinio tyrimo išvados rengimo metodinių rekomendacijų patvirtinimo“. Valstybės žinios. 2012, Nr. 68-3500; Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2015 m. rugpjūčio 20 d. įsakymas Nr. IR-229 „Dėl teisingumo ministro 2012 m. birželio 14 d. įsakymo Nr. IR-159 „Dėl socialinio tyrimo išvados formos ir socialinio tyrimo išvados rengimo metodinių rekomendacijų patvirtinimo“ pakeitimo“. TAR. 2015-08-20, Nr. 2015-12433.

reikalavimus metodikų naudojamiems, metodikų diegimo organizavimo tvarką¹⁴. Todėl galima daryti išvadą, kad teisės aktai, reglamentuojantys socialinio tyrimo išvados taikymą nagrinėjant baudžiamąsias bylas, yra gana išsamūs ir paprastai neturėtų būti kliutimi jų taikyti praktikoje.

Vertinant galimas priežastis, kodėl teisėnų pavidimai baudžiamosios bylos nagrinėjimo metu pateikti socialinio tyrimo išvadą yra itin reti, galima atkreipti dėmesį į tai, kad toki pavidimą kaltinamasis gali suprasti kaip teismo išankstinių nusiteikimą skirti jam laisvės atėmimo bausmę, svarstant tik galimą jos vykdymo atidėjimą, nors baudžiamoji byla dar nėra baigta nagrinėti ir kaltinamasis nėra pripažintas kaltu. Kiti teismo renkami duomenys, susiję su kaltinamojo asmenybe ar inkriminuojama veika, paprastai gali būti reikšmingi sprendžiant ne tik galimos bausmės, bet ir kaltumo klausimą (pavyzdžiui, susiję su parodymų patikimumo vertinimu). Tačiau pavidimas pateikti socialinio tyrimo išvadą reiškia, kad svarstomas būtent bausmės klausimas, taigi gali kilti abejonių dėl teismo nešališkumo. Toks klausimas nekyla bendrosios teisės tradicijos valstybėse, nes bausmė svarstoma tik išsprendus kaltumo klausimą, t. y. velnesiame proceso etape¹⁵. Konstitucini nešališko teismo principą itin pabrėžia Konstitucinio Teismo 1999 m. vasario 5 d. nutarimas, kuriuo buvo pripažinta, kad Konstitucijai, taip pat ir jos 31 straipsnio nuostatai, įtvirtinanti teisę į nešališką teismą, prieštaravo tuometinės redakcijos baudžiamojo proceso įstatymo nuostatos, suteikusias teismui įgaliojimus savo iniciatyva pripažinti kaltinamąjį kaltu taikant sunkesni nuskaltimą numatantį baudžiamąjį įstatymą, prieš tai teisminio nagrinėjimo metu įspėjus apie tokia galimybę. Tačiau vėlesni Konstitucijos ir baudžiamojo proceso įstatymo pakitimai teikia pagrindą manyti, kad teismo įgaliojimai įspėti apie galimą inkriminuojamos veikos kvalifikavimo švelninimą neturi būti suprantami kaip lemiantys galutinę teismo poziciją ir yra suderinami su Konstitucija, taigi atitinka teismo nešališkumo principą¹⁶. Konstitucinio Teismo 2013 m. lapkričio 15 d. nutarime atskleista iš Konstitucijos išplaukianti teismo pareiga iš anksto įspėti bylos nagrinėjimo dalyvius apie tai, kad inkriminuojamos veikos esminės faktinės aplinkybės gali būti pakeistos, taip pat, tam tikrais atvejais, ir apie galimą inkriminuojamos veikos kvalifikavimo pakitimą¹⁷. Panašiai darytina išvada, kad

teismo pavidimas parengti socialinio tyrimo išvadą nereikšcia jo išankstinio nusistatymo pripažinti kaltinamąjį kaltu. Minėta, kad beveik visose valstybėse Europos Tarybos narėse numatoma galimybė taikyti socialinio tyrimo išvadą nagrinėjant baudžiamąsias bylas. Daugelis jų, kaip ir Lietuva, priklauso žemyninės Europos teisės tradicijai. Šiai tradicijai būdinga tai, kad kaltumo ir bausmės klausimai sprendžiami kartu tame pačiame proceso etape¹⁸. Lyginamuoju požiūriu matyti, kad Lietuvos baudžiamajame procese socialinio tyrimo išvados taikymas yra suderinamas su teismo nešališkumo principu. Vadinas, šis principas, kartu ir su juo derantys kiti konstituciniai baudžiamojo proceso principai¹⁹, neturėtų būti laikomi kliutimi taikyti socialinio tyrimo išvadą nagrinėjant baudžiamąsias bylas.

Vis dėlto reglamentuojant socialinio tyrimo išvados taikymą nagrinėjant baudžiamąsias bylas neišvengta trūkumų. Minėta, kad BPK 36¹ straipsnyje socialinio tyrimo išvados paskirtis apribota informacijos, skirtos padėti teismui individualizuoti probacijos sąlygas, pateikimu. Pagal Probacijos įstatymo 2 straipsnio 5 dalį, probacija – tai sąlyginė alternatyva laisvės atėmimo bausmei, o viena iš jos rūšių yra bausmės vykdymo atidėjimas. Šiame įstatyme probacijos sąlygos apibrėžiamos kaip teismo ir įstatymo probuojamajam nustatytų pareigų, draudimų, auklėjamojo ir baudžiamojo poveikio priemonių visuma (Probacijos įstatymo 2 straipsnio 6 dalis). Taigi galima daryti išvadą, kad, pagal BPK 36¹ straipsnį, socialinio tyrimo išvada skirta tik padėti teismui nuspręsti dėl bausmės vykdymo atidėjimo sąlygų, jeigu kaltinamasis būtų pripažintas kaltu, bet ne dėl paties sprendimo – taikyti tokiu atveju bausmės vykdymo atidėjimą (probaciją) ar ne. Tačiau taip nepagrįstai susiaurinamas socialinio tyrimo išvados galimas taikymas nagrinėjant baudžiamąsias bylas. Minėta, kad rengiant socialinio tyrimo išvadą, pagal Probacijos įstatymą, vertinama ir nuskaltamo elgesio rizika. Šio įstatymo 10 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad tokio vertinimo rezultatai gali būti panaudoti sprendžiant dėl probacijos skyrimo tikslingumams. Toks BPK 36¹ straipsnio ir Probacijos įstatymo nuostatų nesuderinamumas neatitinka konstitucinio teisinės valstybės principo. Šis principas suponuoja, kad įstatymuose ir kituose teisės aktuose nustatytas teisinis reguliavimas turi būti neprieštaringas, teisės aktų formulotės turi būti tikslios, turi būti užtikrinamas teisės sistemos nuoseklumas ir vidinė darna²⁰. BPK 36¹ straipsnis, nepagrįstai siaurinantis

14 Kalėjimų departamentu prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos direktoriaus 2012 m. birželio 25 d. įsakymas Nr. V-211 „Dėl Nuskaltamo elgesio rizikos vertinimo metodikų ir elgesio patarimo programų aprobovimo Lietuvos bausmių vykdymo sistemoje tvarkos aprašo patvirtinimo ir adaptuotų nuskaltamo elgesio rizikos vertinimo metodikų ir elgesio patarimo programų aprobovimo“ Valsybės žinios, 2012, Nr. 72-3770.
15 Puzė, Pavari, I. Lyginamoji baudžiamoji teisė. Vilnius: Eugrimas, p. 480–481; JAV Federaliųjų baudžiamojo proceso taisyklė VI ir VII skyriai: Federal Rules of Criminal Procedure. 1 December 2014 [interaktyvus; žiūrėta 2015-09-01]. <http://www.uscourts.gov/file/18073/download>.
16 Štamaičiūnaitė, G. Teismo galios keisti inkriminuojamos veikos kvalifikaciją: Konstitucijos reinterpretavimo prielaidos. Teisė, 2014, t. 91, p. 154–171.

17 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2013 m. lapkričio 15 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 255 straipsnio 2 dalies (2003 m. balandžio 10 d. redakcija), 256 straipsnio 1 dalies (2007 m. birželio 28 d., 2011 m. gruodžio 22 d. redakcijos), 4 dalies (2007 m. birželio 28 d., 2011 m. gruodžio 22 d. redakcijos), 320 straipsnio 3 dalies, 326 straipsnio 1 dalies (2007 m. birželio 28 d. redakcija) 4 punkto antrosios Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ Valsybės žinios, 2013, Nr. 119-6005.

18 Pavari, I. *supra* note 15, p. 480–481.

19 Apie šios principų ir jų sąsajas plačiau žr.: GRINDAUSKAS, M. Rungtinosi principas baudžiamajame procese: turinio aspektai. Teisė, 2004, Nr. 53, p. 102–116.

20 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 131 straipsnio 4 dalies (2001 m. rugsėjo 11 d. redakcija) antrosios Lietuvos Respublikos Konstitucijai, dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 234 straipsnio 5 dalies (2003 m. balandžio 10 d., 2003 m. rugsėjo 16 d. redakcijos), 244 straipsnio 2 dalies (2003 m. balandžio 10 d., 2003 m. rugsėjo 16 d. redakcijos), 407 straipsnio (2003 m. birželio 19 d. redakcija), 408 straipsnio 1 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 412 straipsnio 2 ir 3 dalių (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 413 straipsnio 5 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 414 straipsnio 2 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija) antrosios Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir dėl parastikė – Šiaulių rajono apylinkės teismo prašymų širti, ar Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 410 straipsnis (2002 m. kovo 14 d. redakcija) neprieštaringai Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ Valsybės žinios, 2006, Nr. 7-251.

socialinio tyrimo išvados paskirti, neužtikrina minėtų iš konstitucinių teisingumo ir teisinės valstybės principų kylančių reikalavimų individualizuoti teisės pažeidėjui taikomas poveikio priemones.

Be to, 2015 m. reglamentuojant socialinio tyrimo išvados taikymą neišvengta nesuderinamumo su Baudžiamuoju kodeksu. Pradinėje galiojusiame BPK 253¹ straipsnio redakcijoje teismui suteikti įgaliojimai pavesti pateikti tokią išvadą tik nagrinėjant baudžiamąją bylą dėl nesunkaus, apysunkio ar neatsargaus nusikaltimo. Būtent tik dėl tokios kategorijos nusikaltimų buvo galimas bausmės vykdymo atidėjimas pagal BK 75 straipsnį. Minėta, kad tokios išvados paskirtis, pagal Probacijos įstatymą, yra padėti teismui nuspręsti dėl bausmės vykdymo atidėjimo ir jo sąlygų. 2015 m. kovo 24 d. įsigaliojus Lietuvos Respublikos baudžiamojai kodekso 75 straipsnio pakeitimui, gali būti atidedamos ir bausmės už sunkių nusikaltimų įvykdymą²¹. Tačiau atlikus šį pakeitimą nebuvo pataisytas BPK 253¹ straipsnis, todėl ta jo dalis, kuri nesuteikė įgaliojimų teismui pavesti pateikti socialinio tyrimo išvadą ir nagrinėjant bylą dėl sunkaus nusikaltimo, nederėjo su minėtais konstituciniais teisingumo bei teisinės valstybės principais. Šis trūkumas pašalintas 2015 m. birželio 23 d. priimtu BPK 253¹ straipsnio 1 dalies pakeitimu, kuris įsigaliojo 2015 m. rugsejo 1 dieną²².

Kita vertus, ir šiuo metu galiojančios redakcijos BPK 253¹ straipsnyje aiškiai nenustatyta, kada teismas²³ privalo pavesti pateikti socialinio tyrimo išvadą, – vartojama sąvoka „gali“. Tai menkina socialinio tyrimo išvados reikšmę ir kelia abejonių dėl suderinamumo su konstituciniu teisinės valstybės principu. Pagal šį principą, valstybės pareigūnų, taip pat teisėjų (teismų) įgaliojimai teisės akutuose negali būti apibūdinami kaip jų subjektinė teisė, kurią jie gali įgyvendinti savo nuožiūra²⁴. Minėtų Europos Tarybos probacijos taisyklių aiškinamojo rašo rengėjų nuomone, socialinio tyrimo išvada neturėtų būti privaloma kiekvienoje byloje, tačiau turi būti nustatyti aiškūs kriterijai, kada tokia išvada turi būti pateikiama. Apibreziant tokius atvejus reikėtų laikytis nuostatos, kad tokia išvada būtų ypač vertinga tada, kai teismas ketina skirti realy laisvės atėmimą, tačiau pageidauja įvertinti alternatyvas²⁵. Sisteminis BPK 253¹ straipsnio nuostatų aiškinimas atsizvelgiant į minėtą socialinio tyrimo išvados paskirtį leidžia manyti, kad teismas privalo pavesti pateikti tokią išvadą, kai kyba abejonių dėl to, ar kal-

tinamąjį pripažinus kaltu turėtų būti paskirta reali laisvės atėmimo bausmė, ar šios bausmės vykdymas galėtų būti atidedamas; taip pat esant abejonių, kokios turėtų būti bausmės vykdymo atidėjimo sąlygos.

2. Socialinio tyrimo išvados reikšmė kriminologiniu požiūriu

2.1. Bylą, kuriose buvo pavesta parengti socialinio tyrimo išvadas, ypatumai
Pagal iki 2015 m. rugsejo 1 d. galiojusią BPK 253¹ straipsnio 1 dalies redakciją, socialinio tyrimo išvada galėjo būti rengiama tuo atveju, kai asmuo įvykdė nesunkų, apysunkį arba neatsargų nusikaltimą. Analizuojant socialinio tyrimo išvadų bei teismo nutarčių medžiagą nustatyta, kad kol kas Lietuvoje nebuvo pavesta parengti socialinio tyrimo išvadų dėl asmenų, kaltinamų neatsargaus nusikaltimo padarymu. Socialinio tyrimo išvados dėl kaltinamųjų buvo rengiamos:

- 1) keturiems atvejais – dėl nesunkaus nusikaltimo;
- 2) keturiems atvejais – dėl apysunkio nusikaltimo;
- 3) trimis atvejais – dėl nesunkaus ir apysunkio nusikaltimų;
- 4) vienu atveju – dėl keturių apysunkių nusikaltimų;
- 5) vienu atveju – dėl trijų nesunkių ir vieno apysunkio nusikaltimo;
- 6) vienu atveju – dėl dviejų nesunkių ir vieno apysunkio nusikaltimo.

Analizuojant bylų ypatumus pastebėta, kad kaltinamųjų socialinio tyrimo išvadas buvo pavedama parengti tiek dėl asmenų, padariusių turinio pobūdžio nusikaltimus (pvz., vagystė, sukčiavimas), tiek dėl asmenų, kaltintų smurtiniais nusikaltimais (pvz., nesunkus sveikatos sutrikdyimas, plėšimas). Taip pat galima išskirti ir pvz., viešosios tvarkos pažeidimus, žmogaus terorizavimą, kai darydami šiuos nusikaltimus kaltinamieji tiesiogiai nesukėlė fizinės žalos kitiems asmenims, tačiau jų elgesys pasižymėjo priešiškuumu ir agresija aplinkinių atžvilgiu. Be to, buvo dar viena nusikaltimų kategorija – dokumentų klasuojimas ir disponavimas suklasotu dokumentu. Atsizvelgiant į šiuos duomenis, nusikaltimai, dėl kurių kaltinamieji asmenims rengtos socialinio tyrimo išvados, buvo įvairaus pobūdžio, tyčiniai, be to, buvo susižengta įvairioms Baudžiamojai kodekso ginamoms vertybėms, tokioms kaip asmens sveikata, turtas, viešoji tvarka ir kt.

Taip pat nustatyta, kad didžioji dalis kaltinamųjų (8 asmenys) nusikaltamos veikos padarymo metu buvo apsvaigę nuo alkoholio. Dėl to teismui galėjo kilti klausimų dėl kaltinamojo priklausomybės nuo alkoholio ir galimo pagalbos poreikio siekiant jo elgesio korekcijos.

Svarbu akreipti dėmesį, kad didžioji dalis kaltinamųjų (9 asmenys), dėl kurių buvo pavesta parengti socialinio tyrimo išvadas, nusikaltimą įvykdė bendrininkaudami. Socialinio tyrimo išvados nurodoma, kad dalis kaltinamųjų pripažino nusikalbę dėl draugų įtakos. Ši aplinkybė taip pat galėjo turėti įtakos sprendimui pavesti parengti išvadą, nes teismui galėjo kilti abejonė: ar dalis

21 Lietuvos Respublikos baudžiamojai kodekso 27, 38, 39, 55, 56, 60, 62, 75, 179 ir 187 straipsnių pakeitimo įstatymas. TAR. 2015-03-23, I. k. 2015-04087.

22 Lietuvos Respublikos baudžiamojai kodekso 253¹, 360, 362 ir 364 straipsnių pakeitimo įstatymas. TAR. 2015-07-07, I. k. 2015-11076.

23 Parandžiu BPK 253¹ straipsnyje įgaliojimai nutartimi pavesti pateikti socialinio tyrimo išvadą suteikti teisėjui. Tačiau pagal BPK 221, 225 straipsnius bylą ir pirmosios instancijos teisme gali būti nagrinėjama trijų teisėjų kolegijos. Sisteminiškai aiškinant BPK šis prieštaravimas gali būti pašalintas darant išvadą, kad toks pavedimas gali būti duodamas ir teisėjų kolegijos, tačiau galiojanti BPK 253¹ straipsnio redakcija apriaujami atžvilgiu laikytina netekusiu vienas iš dainos su kitomis BPK nuostatomis. Antra XIX skyriaus, kuriame išskirtas šis straipsnis, vartojama taip pat teismo sąvoka, apimanti tiek bylą vienasmensiška nagrinėjant teisėją, tiek teisėjų kolegiją (BPK 40 straipsnis).

24 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas.
25 European Committee on Crime Problems (CDPC), d. Commentary to Recommendation CM/Rec (2010) 1 of the Committee of Ministers to member states on the Council of Europe probation rules [interaktyvus; žiūrėta 2015-05-31]. <http://www.coe.int/T/4ghl/standardsetting/prisons/CommentaryRec_2010_1_E.pdf>.

kaltinamųjų yra linkę nusikalsti, o gal išvengus neįgiamos aplinkinių įtakos jiems pavyktų susilaikyti nuo nusikaltimų darymo? Kadangi Lietuvos Respublikos teisingumo ministro patvirtintose socialinio tyrimo išvados rengimo rekomendacijose yra nurodoma, kad būtina įvertinti asmens gyvenimo stilių ir jo draugus, parengta išvada gali padėti teismui nuspręsti, ar ateityje derėtų uždrausti kaltinamajam bendrauti su tam tikrais asmenimis, ir įvertinti, kiek asmuo pats galėjo inicijuoti nusikalstamos veikos padarymą.

2.2. Socialinės psichologinės kaltinamųjų charakteristikos

Analizuojant socialinio tyrimo išvadas buvo nustatyta, kad šešiais atvejais iš keturiolikos teismas buvo pavesęs parengti išvadą dėl nepilnamečių, dar dviem atvejais kaltinamieji buvo jauno amžiaus pilnamečiai. Socialinio tyrimo išvados buvo parengtos ir dėl pilnamečių brandaus amžiaus asmenų. Todėl galima daryti išvadą, kad teismai siekė atsivėlgdami į parengtas socialinio tyrimo išvadas individualizuoti bausmes tiek nepilnamečiams, tiek jauniems, tiek brandaus amžiaus asmenims. Kalbant apie kaltinamųjų, dėl kurių teismas pavesė parengti socialinio tyrimo išvadas, lyti, galima pastebėti, kad tik vienam atveju išvada buvo rengta dėl kaltinamųjų moterų, o visais kitais atvejais – dėl kaltinamųjų vyrų.

Kalbant apie individualias kaltinamųjų charakteristikas, svarbu atkreipti dėmesį ir į jų išsilavinimą. Iš parengtų socialinio tyrimo išvadų galima pastebėti, kad dauguma kaltinamųjų buvo menko išsilavinimo (8–10 klasių), tačiau dalis jų tėsė mokslą vidurinėje, suaugusiųjų arba profesinėje mokykloje. Vienas kaltinamasis įgijęs aukštąjį išsilavinimą, dar du – vidurinį profesinį išsilavinimą. Šiuo atveju svarbu atsižvelgti, kad dalis kaltinamųjų buvo nepilnamečiai, todėl jų išsilavinimas buvo pagrindinis, ir jie tėsė mokslus.

Svarbu ir tai, kad visi asmenys, dėl kurių buvo pavesta parengti socialinio tyrimo išvadas, iki tol jau buvo padarę bent vieną nusikalstamą veiką. Taigi tai, kad asmuo yra teisiamas ne pirmą kartą, nelėmė griežtesnio teismo požiūrio į kaltinamąjį, nes visais atvejais buvo siekiama daugiau sužinoti apie kaltinamojo asmenybę, aplinką ir nusikalstamo elgesio riziką.

Kalbant apie kaltinamųjų nusikalstamo elgesio rizikos lygį galima pastebėti, kad pusei jų buvo nustatytas žemas nusikalstamo elgesio rizikos lygis (OASys įvertinimas – nuo 10 iki 29 balų). Tuo tarpu kita pusė kaltinamųjų buvo priskirta vidutinės nusikalstamo elgesio rizikos grupei (OASys įvertinimas – nuo 43 iki 88 balų). Taigi iki šiol nebuvo parengta nė vienos socialinio tyrimo išvados dėl kaltinamojo, kurio nusikalstamo elgesio rizika būtų aukšta. Galima prielaida, kad susipažinęs su bylos medžiaga ir apklauses kaltinamąjį, kurio nusikalstamo elgesio rizika gali būti aukšta, teismas sprendžia, jog šiai grupei priklausančiam asmeniui nera tikslinga skirti probacijos tarpybų priežiūros, nes ji gali būti neveiksminga.

2.3. Probacijos tarpybų pareigūnų rekomenduotos probacijos sąlygos

Analizuojant parengtas socialinio tyrimo išvadas dėl kaltinamųjų buvo atkreiptas dėmesys į tai, kokias probacijos sąlygas kiekvienam kaltinamajam rekomendavo probacijos tarpybų pareigūnai. Svarbu, kad vienoje socialinio tyrimo išvadoje pareigūnų rekomendacijos nebuvo nurodytos, asmens nusikalstamo elgesio rizika buvo žema (24 OASys balai), nustatyti du kriminogenniniai veiksniai – ankstesnė nusikalstama patirtis ir išsilavinimas (mokymasis).

Devyniais atvejais iš keturiolikos buvo rekomenduoti su asmens užimtumu susiję įpareigojimai, t. y. dirbti arba mokytis, tęsti darbą arba mokslą, įsidarbinti. Probacijos tarpybų pareigūnų nuomone, užimtumas būtų turėjęs teigiamos įtakos stekiant asmens elgesio korekcijos. Tačiau šiuos duomenis galima interpretuoti ir kitaip: įpareigojimas dirbti arba mokytis gali būti susijęs su kaltinamojo turimomis skolomis, negebėjimu pritaipyti darbo rinkoje, būtinumu atlyginti turinę žalą, kitaip tariant, su asmens finansinėmis ir įsidarbinimo problemomis. Tais atvejais, kai asmuo kaltinamas turtinės nusikalstamos veikos padarymu, įpareigojimas dirbti arba mokytis gali turėti tikslą aprūpinti jį alternatyvių pajamų šaltiniu ateityje. Taigi su darbu ir mokslu susiję įpareigojimai galėjo padėti asmenims išspręsti finansinius, įsidarbinimo, užimtumo ir alternatyvių legalių pajamų atsiradimo klausimus.

Septyniais atvejais iš keturiolikos kaltinamiesiems taip pat buvo rekomenduota reabilitacija ir elgesio korekcija. Tai rodo, kad rengdami socialinio tyrimo išvadas dėl kaltinamųjų probacijos tarpybų pareigūnai pastebėdavo tam tikras psichologines kaltinamųjų problemas, kurios galėjo turėti įtakos nusikalstamai jų veikai. Dėl to į asmens pataisos ir reabilitacijos procesą buvo siūloma įtraukti specialistus – psichologus arba psichologinio koregavimo programas įgyvendinančius pareigūnus. Siekiant išvengti pakartotinio nusikalstamo elgesio taip pat išryškėjo elgesio korekcijos specialistų poreikis. Atliekant analizę pastebėta, kad penkiais atvejais probacijos tarpybų pareigūnai rekomendavo uždrausti kaltinamajam vartoti psichoaktyvias medžiagas. Vienu iš šių atvejų taipogi buvo rekomenduota įpareigoti asmenį gydytis nuo alkoholio priklausomybės. Nors net aštuoni kaltinamieji įvykdė nusikalstamas veikas būdami apsvaigę nuo alkoholio, rengiant socialinio tyrimo išvadas į šią aplinkybę buvo atsižvelgta ne visais šiais atvejais, nes patys kaltinamieji neigė turintys problemų dėl psichoaktyvių medžiagų vartojimo ir nebuvo įreigutruoti Priklausomybių ligų centre.

Taip pat išvadas rengė pareigūnai rekomenduodavo kitas probacijos sąlygas, kaip antai turtinės žalos atlyginimas, įpareigojimas auklėti savo vaikus, nuolatintis būstas, atsiprašymas, neišvykimas, buvimas namie nustatytu laiku, nemokami darbai, nesilankymas tam tikrose vietose. Šie duomenys gali rodyti, kad kiekvienam atskiru atveju rengiant socialinio tyrimo išvadą buvo stengiamasi atsižvelgti į kaltinamųjų gyvenimo aplinkybes, patiriamus sunkumus ir individualizuoti jiems skiriamas poveikio priemonės.

Tik vienu atveju parengęs socialinio tyrimo išvadą pareigūnas nepatari kal-
tinamajam skirti probacijos. Ir buvo rekomenduota reali laisvės atėmimo baus-
mė. Šiuo atveju asmuo buvo ne viena kartą teisistas už vagystę (BK 178 straipsnio
2 dalis), jo nusikalstamas elgesys buvo stabilus, vykstant teismiam eilinės
vagystės nagrinėjimui jis buvo sulaukytas dėl naujos vagystės padarymo. Kal-
tinamojo nusikalstamo elgesio rizika buvo vidutinė (46 OASys balai), tačiau
pareigūnas, atsižvelgęs į daugybinius vagysčių epizodus, nerekomendavo jam
skirti probacijos tarpybos priežiūros.

2.4. Probacijos tarpybų pareigūnų apklausų (interview ir klausymynų) rezultatai

Apklausiant probacijos tarpybų pareigūnus paaiškėjo, kad visi kaltinamųjų so-
cialinio tyrimo išvadas rengę pareigūnai jas vertina teigiamai. Antai pareigūnė
teigė, kad „ideja tikrai yra gera“, „rekomendacijos <...> geros, pakankamos,
tinkamos“. Pildydami klausimynus pareigūnai taip pat nurodė, kad teisės ak-
tai, reglamentuojantys socialinio tyrimo išvados rengimą, yra „pakankamai
aiškūs“, teigė teisės aktus vertinę „gerai, jų pakanka“, „pasilyimų neturi, teisės
aktai geri“.

Taip pat pareigūnai pabrėžė, kad kaltinamieji sutikdavo bendradarbiauti
rengiant socialinio tyrimo išvadas, teikdavo reikalingą informaciją. Interview
metu svarstydamą priežastis, dėl kurių kaltinamasis sutiko bendradarbiauti
rengiant išvadą, inspektore sako: „Aš manau, jis puikiai suprato, kad tai yra
svarbus dalykas“, „<...> jam ir teisme buvo paaiškinta, kad tai tiesiog tokia
charakterizuojanti medžiaga, turinti įtakos sprendimo priėmimui“. Klausimyn-
nus pildę inspektoriai nurodė, kad kaltinamieji sutiko bendradarbiauti „dėl
bausmės vykdymo atidėjimo skyrimo“, „tikėdamiesi švelnesnės bausmės“,
„nes jų atsisakymas galėjo turėti įtakos bausmės skyrimui“. Taigi geranoriškas
kaltinamųjų bendradarbiavimas su pareigūnais, rengiančiais socialinio tyrimo
išvadas, galėjo būti nulėmęs švelnesnės bausmės įlkesčių ir supratimo, kad ši
išvada turės įtakos teismo sprendimui.

Kalbant apie terminus, kuriuos buvo paskyrę teismai socialinio tyrimo
išvadai parengti, pareigūnai minėjo minimalų įstatymų nustatytą terminą –
20 darbo dienų. Pareigūnų manymu, terminas yra tinkamas, pakankamas.
Socialinio tyrimo išvadų parengimas kiekvienam atveju užtruko skirtingą lai-
ką. Apklausti pareigūnai minėjo dvidešimt mėnesių laikotarpį, taip pat septy-
nias dienas, 10–15 darbo dienų. Tad galima daryti prielaidą, kad socialinio
tyrimo išvados parengimas gali trukti skirtingai, nes kiekvieno kaltinamojo
atvejis yra individualus, be to, gali skirtis išvadai parengti reikalingos in-
formacijos apimtis. Interview metu inspektore teigė, kad tam tikrais atvejais
išvados rengimas gali užtrukti, nes „<...> ji reikia susirasti, – tai gali už-
trukti labai ilgai, suderinti tinkamą laiką“, „<...> mes turim savo funkcijas,
savo darbą. Kontrolė, pagalba, tarpininkavimas ir visa kita, teismai <...>“.

dalyvavimas komisijose, paskaitose“. Klausimynus pildę pareigūnai teigė,
kad išvados parengimo terminas gali priklausyti nuo „pažeidėjo noro ben-
dradarbiauti“, nuo „kaltinamojo, kiek yra pats linkęs bendradarbiauti, ir ins-
titucijų, teikiančių informaciją apie asmenį“. Taigi socialinio tyrimo išvados
parengimo terminas gali priklausyti tiek nuo konkretaus kaltinamojo noro
bendradarbiauti, tiek nuo probacijos pareigūnams tenkančio darbo krūvio
ir galimybės derinti išvados rengimą su kitomis pareigomis. Atsižvelgiant į
tai, kad didelę reikšmę įgyja kaltinamojo noras bendradarbiauti, svarbu, kad
teisme kaltinamiesiems būtų išaiškinama socialinio tyrimo išvados reikšmė
ir jos teikiami privalumai.

Tiek interview metu, tiek analizuojant klausimynus buvo pastebėta, kad
iki šiol pareigūnų darbo krūvio dalis kaltinamųjų socialinio tyrimo išvados
rengti nebuvo didelė. Pareigūnai nurodo, kad „per metus parengta viena so-
cialinio tyrimo išvada“, „nuo 2012-07-01 parengiau tik dvi socialinio tyrimo
išvadas, todėl darbo krūvio dalis labai maža“, „nuo 2012-ųjų liepos 2 d. (šian-
dien yra 2015-ųjų vasario 27 d.) buvo vienas vienintelis“. Tad galima daryti
išvadą, kad iki šiol probacijos tarpybų pareigūnams papildomas socialinio tyri-
mo išvadų rengimo krūvis teko nedidelis.

Išvadas rengę pareigūnai OASys nusikalstamo elgesio rizikos vertinimo
metodiką iš esmės vertina teigiamai: Čia reikėtų atkreipti dėmesį, kad kitose
šalyse asmenys, kurie turėjo taikyti rizikos vertinimo priemones, nebuvo la-
bai patenkinti, nes teko išėti sudėtingus mokymus²⁶. Probacijos pareigūnai
skųsdavosi, kad naujai atsiradę įrankiai, kaip antai OASys metodas, yra labai
platus, klausimynų pildymas užtrunka daug laiko, taigi rengiant išvadas teis-
mui atsiranda daug daugiau darbo. Kai kurių tyrinėtojų teigimu, daugelis pro-
bacijos pareigūnų baiminasi, kad nauja sistema apribos jų nepriklausomumą ir
autonomiją, automatizuos darbą, o jų patirtis, žinios ir profesionalumas nebe-
teks reikšmės. Kita vertus, praktikai mato, kad sistema gerina jų darbą, gerė-
ja teismui teikiamų išvadų kokybę. Nors įrankių taikymas reikalauja daugiau
pastangų, bet gaunama daugiau visapusiš medžiagos apie rizikos veiksmius ir
individualios bei grupinės intervencijos sritis.

Pildydami klausimynus ir interview metu probacijos pareigūnai taip pat nu-
rodė esą gerai pasirengę taikyti OASys metodiką, kita vertus, jiems „trūksta
psichologinių žinių“, „reikia nuolatots gilintis, keistis informacija“, „galbūt su-
dėtingiausia būtų tos <...> trys paskutinės skiltys. Emocinė gerovė, elgesys,
mąstymas <...> tos suicidinės mintys, ir visa kita. Aš galvoju, kad tai labai
slidus reikalas“. Tai rodo, kad nors OASys metodiką probacijos tarpybų parei-
gūnai taiko gana dažnai, ne tik rengdami socialinio tyrimo išvadas, jiems vis
dar kyla tam tikrų klausimų.

26 Wójcik, D. Sposobanie w postępowaniu karnym narzędzi diagnozyzno-prognostycznzch sūażzycz oszaczowaniu ry-
zyczk powrotnosci do przestępczwa. Prawo w dzialaniu. Sprawy Karne. 16/2013. Warszawa: Wolters Kluwer, p. 74–75.

Kalbėdami apie OASys metodikos neaiškumų sprendimo būdus pareigūnai sako: „konsultuojosi, gilinuosi į teises aktus“, „vyksta supervizijos, konsultuojosi su kitais pareigūnais“, „vyksta OASys metodikos vertinimų supervizijos bei konsultacijos su vyr. specialistu“. Taigi galima pastebėti, kad klausimai dėl OASys metodikos taikymo yra sprendžiami naudojantis institucijos vidiniais išteklių.

2.5. Teisėjų, paveidusių parengti socialinio tyrimo išvadas, apklausos rezultatai

Analizuojant apklausose dalyvavusių teisėjų atsakymus galima pastebėti, kad socialinio tyrimo išvadas pavele parengti teisėjai tokios išvados taikymo galimybę vertina teigiamai: „šie duomenys padeda nustatant bausmės rūšį“, „teismas gauna informaciją apie kaltinamojo socialinę aplinką, pakartotinio nusikalstamumo riziką, kriminogeninius veiksnius, kas ypač padeda parenkant bausmės rūšį ar nustatant probacijos sąlygas“. Tačiau paklausti apie socialinio tyrimo išvados taikymą reglamentuojančius teises aktus teisėjai atsakė: „nesu į juos įsigilinęs“, „su šiais dokumentais nesu susipažinęsi, todėl negaliu jų komentuoti“, „neturiu nuomonės, nes taip pat dėl totalaus darbo krūvio kol kas neturiu jokių galimybių ir jėgų įsigilinti į juos ir pagalvoti, ką reikėtų keisti“. Matyt, neskirta pakankamai dėmesio 2011 m. gruodžio 22 d. BPK pakeitimams, suteikiantiems galimybę pavesti parengti socialinio tyrimo išvadą dėl kaltinamojo. Vieno teisėjo nuomone, tokia galimybė yra labai reikalinga: „Problema – trūksta žmonių išvados pateikti. Probacijos skyriaus pareigūnai labai apkrauti tiesioginiu darbu, jie prižiūri ir kontroliuoja dešimtis nutestųjų ir atlieka dar dešimtis funkcijų pagal Probacijos įstatymą, globodami suaugusius nutestuosičius.“ Kitas teisėjas, paklaustas, kodėl socialinio tyrimo išvada dėl kaltinamųjų teismų pavedimu rengiama retai, atsakė: „manau, kad teisėjai tiesiog pamiršo šią normą, dar pradžioje, kai ji atsirado, probacijos darbuotojai prašė nepkrauti jų darbu – šių išvadų rengimu, po to taip ir liko. Tiesiog teisėjai pamiršo <...>“. Buvo pateikta ir tokia teisėjo nuomone: „Dauguma teisėjų suprantą priežastis, dėl kurių nepilnametis asmuo nusikalsta, ir nebe pirmą kartą, vertina Vaikų teisių apsaugos skyriaus ir socialinių darbuotojų pateiktus aktus ir kitą medžiagą, todėl socialinio tyrimo išvada netapo populiari.“

Bylas, kuriose buvo pavesta parengti kaltinamųjų socialinio tyrimo išvadas, apklaustieji teisėjai komentavo skirtingai. Buvo teigiama, kad „socialinio tyrimo išvados paskyrimo esmė – nepakankamas charakterizuojančios medžiagos buvimas byloje, o tai trukdė nustatyti skiriamos bausmės rūšį“, „<...> manytina, kad skiriant bausmę svarbu išsiaiškinti kaltinamojo elgesį po veikos padarymo, nes kaltinamasis jauno amžiaus, todėl naujos bausmės skyrimas buvo susijęs su laisvės atėmimo bausme“, „kitoje byloje abu kaltinamieji taip pat jauno amžiaus, bet jau teisisti“, „teismas paskyrė pateikti socialinio tyrimo išvadą, nes nepilnametis asmuo, kaltinamas kelių atvirųjų vagysčių ir plėšimų padary-

mų, nesant paskirtai griežčiausiai kardomajai priemonei – suėmimui, bylos nagrinėjimo teisme metu Šiaulių mieste padarė analogiškas veikas“. Sprendžiant iš šių atsakymų galima prielaida, kad teismas pavedavo parengti socialinio tyrimo išvadas tada, kai nepakako kaltinamųjų charakterizuojančios medžiagos, arba kaltinamieji buvo jauno amžiaus ir jiems grėšė laisvės atėmimo bausmė. Tai rodo teisėjų norą geriau susipažinti su kaltinamųjų asmenybe ir aplinka, taip pat sieki įvertinti kuo daugiau argumentų (visus argumentus) skiriant bausmę jauno amžiaus kaltinamiesiems. Paklausti, kieno iniciatyva pavedavo parengti socialinio tyrimo išvadas nagrinėtose bylose, teisėjai dažniausiai nurodė teismo iniciatyvą: „dažniausiai teismo iniciatyva arba paklausus prokuroro, ką jis tuo klausimu mano, su tuo sutikdavo ir pasitildavo ir prokuroras“.

Apbūdindami kaltinamuosius, dėl kurių buvo pavesta parengti socialinio tyrimo išvadas, teisėjai pateikė įvairaus pobūdžio charakteristikų. Antrai teisejas visais atvejais nurodydavo tam tikras kaltinamojo gyvenimo aplinkybes arba atsakomybę – „augina du nepilnametis vaikus“, „augina mažametį vaiką“, „gyvena su senais tėvais“, „yra neįgalus (darbingas 50 proc.)“. Galima kelti prielaidą, kad šios aplinkybės galėjo paskatinti teismą gilintis į kaltinamųjų gyvenimo aplinkybes ir asmenines savybes. Taip pat pateikiamos ir prastos kaltinamųjų charakteristikos: „anksčiau teisti, bausti administracine tvarka, nedirbantys, turinys žalingų įpročių, neturintis tvirtų socialinių ryšių <...> [jų elgesys pakankamai lengvabūdiškas, susidaro vaizdas, kad ne visiškai suprantama, kad bausmę atlieka laisvėje, bet prižiūrimi probacijos tarnybos“; „visiškas abejingumas savo pareigoms, tėvų nuomonės neklusnumas, mokyklos nelykymas nuo 13 metų. To priežastis, mano manymu, problemos šeimose nuo pat vaiko gimimo. Koki gyvenimą vaikas matė šeimoje, toki atkartoj paskui pats“. Tad teisėjai pastebėjo ir tam tikrus socialinius psichologinius kaltinamųjų gyvenimo sunkumus, kurie, kita vertus, galėjo būti koreguojami tinkamai individualizavus bausmę ir paskyrus tinkamas poverkio priemones.

Paklausti apie tai, nuo kokių aplinkybių gali priklausyti socialinio tyrimo išvados parengimo terminas, teisėjai įvardijo probacijos tarnybų darbotojų užimtumą: „Jėgu būtų didesnis socialinio tyrimo išvadų parengimo prašymų kiekis, probacijos tarnybos kiltų problemų spėti numatytais terminais“, „nuo probacijos tarnybos pareigūnų darbo krūvio“. Be to, buvo įvardytas ir kaltinamųjų pasirengimas bendradarbiauti rengiant išvadą. Tačiau beveik visi apklausti teisėjai teigė, kad kaltinamieji sutiko bendradarbiauti su pareigūnais. Tik vienas teisėjas, paklaustas, ar kaltinamieji, dėl kurių buvo rengiamos socialinio tyrimo išvados, sutiko bendradarbiauti su probacijos tarnybų pareigūnais, atsakė: „jokio noro bendrai dirbti, siekti rezultato, tobulėti. Teiginys: „Man to nereikia, man gerai ir taip, kaip yra“. Taigi gali būti, jog teisėjai mano, kad didesnis skiriamų parengti socialinio tyrimo išvadų kiekis padidintų probacijos tarnybų pareigūnų darbo krūvį. Tačiau, kaip minėta, patys pareigūnai

pripažino, jog socialinio tyrimo išvados tenka nedidele jų darbo laiko dalis, tad gali būti, kad teisėjai pervertina probacijos tarneyboms tenkanti socialinio tyrimo išvadų rengimo krūvį.

Socialinio tyrimo išvados formą ir išsamumą teisėjai vertino prieštarin-gai. Kai kurių teigimu, forma yra pakankamai išsami ir aiški: „nekiilo min-čių, jog formai ko nors trūktų. Asmeniškai man viskas aišku, patogu“, „forma tinkama, išvados pateikiamos pakankamai išsamios ir aiškios“. Taip pat buvo pareikšta nuomonė, kad išvadoje gali trūkti informacijos: „manytiau, kad išsa-numo nepakanka.“ Be to, kalbėdami apie naudingiausia išvados pateikiamą informaciją teisėjai pabrėžė tą, kurios asmens byloje nebūna, – balais išreikštą nusikalstamumo riziką, išvadą dėl pakartotinės nusikalstamos veikos, o ma-žiausiai naudinga teisėjams atrodė byloje matoma informacija apie asmens teistumus. Teisėjai nurodė, kad į socialinio tyrimo išvadas priimant spren-timą buvo atsižvelgiama (pvz., „padėjo teismui įvertinti kaltinamojo asmenybę skiriant bausmę ar parenkant probacijos sąlygas“, „mano nagrinėtose bylose probacijos pareigūnų parengtos socialinio tyrimo išvados patvirtindavo mano susidarytą nuomonę apie kaltinamąjį ir taip padėdavo galutinai apsispręsti“), išskyrus atvejį, kai kaltinamasis padarė naują nusikaltimą. Antrai, teisėjus tel-gimu, byloje buvo paskirta reali laisvės atėmimo bausmė, nes kaltinamasis, kol buvo nustatytas terminas parengti socialinio tyrimo išvadą, pasislėpė nuo teismo ir šiuo slaptystimosi laikotarpiu dar padarė nusikalstamų veikų“. Taigi galima daryti išvadą, kad socialinio tyrimo išvados teikia teismui naudingos informacijos ir gali padėti individualizuoti baudžiamąją atsakomybę.

LITEKO sistemoje peržiūrėjus galutinius nuosprendžius, priimtus bylo-se, kuriuose buvo pavesta parengti socialinio tyrimo išvadą, pastebėtina, kad teisėjai priimdami sprendimus iš esmės atsižvelgė į socialinio tyrimo išvadų duomenis. Antrai dauguma atvejų (devyntiems asmenims) bausmės vykdymas buvo atidėtas, dviem atvejais buvo paskirta laisvės apribojimo bausmė. Reali laisvės atėmimo bausmė buvo paskirta trims asmenims, tačiau pabrėžtina, kad vienoje byloje apylinkės teismo nuosprendis, kuriuo asmeniui paskirtas laisvės atėmimas, buvo pakeistas apeliacine tvarka ir asmeniui buvo paskirta galutinė laisvės apribojimo bausmė.

Minėta, kad 2015 m. rugsejo 1 d. įsigaliojusiu BPK 253¹ straipsnio 1 dalies pakaitimu pašalinta nuostata, kad socialinio tyrimo išvados gali būti rengiamos tik kai asmuo yra kaltinamas nesunkaus, apysunkio ar neatsargaus nusikaltimo padarymu. Šioje dalyje įtvirtinta nuostata, kad teismas nutartimi gali paversti probacijos tarneybai parengti socialinio tyrimo išvadą atsižvelgdamas į proku-oro, kaltinamojo ar jo gynėjo prašymą, taip pat savo nuožiūra²⁷. Tikėtina, kad toks teisinio reguliavimo pakaitimas turėtų paskatinti dažniau taikyti socialinio tyrimo išvados institutą.

27 Lietuvos Respublikos baudžiamono proceso kodekso 253¹, 360¹, 362¹ ir 364 straipsnių pakaitimo įstatymas.

Išvados

1. Socialinio tyrimo išvados itin retas taikymas nedera su norminiu po-žiūriu didele šios išvados reikšme atsižvelgiant į konstitucinius teisingumo ir teisinės valstybės principus, baudžiamono įstatymo nuostatas, suponuojančias baudžiamosios atsakomybės individualizavimo svarbą. Nors teisės aktai, reg-lamentuojantys socialinio tyrimo išvados taikymą nagrinėjant baudžiamąsias bylas, yra gana išsamūs ir paprastai neturėtų būti laikomi klitūtimi į taikyti, minėtų principų visapusiško įgyvendinimo neužtikrina galiojančios baudžia-mono proceso įstatymo nuostatos: 1) BPK 36¹ straipsnio dalis, kurioje tokios išvados paskirtis nurodoma tik kaip pagalba teismui nuspręsti dėl bausmės vykdymo atidėjimo sąlygų, bet ne dėl paties bausmės vykdymo atidėjimo; 2) BPK 253¹ straipsnis, aiškiai neapibrėžiantis, kada teismai turi įgyvendinti teisę paversti nagrinėjant baudžiamąją bylą parengti tokią išvadą. Tai nepagrįs-tai menkina socialinio tyrimo išvados teisinę reikšmę. Teismas turėtų paversti parengti socialinio tyrimo išvadą visada, kai kyła abejonių dėl to, ar kaltina-mąjį pripažinus kaltu turėtų būti paskirta reali laisvės atėmimo bausmė, ar šios bausmės vykdymas turi būti atidėdamas, taip pat esant abejonių dėl tokiu atveju tinkamiausių bausmės vykdymo atidėjimo sąlygų. Toks paveldimas yra suderinamas su konstituciniais baudžiamono proceso principais.

2. Socialinio tyrimo išvados buvo rengiamos dėl asmenų, kaltintų tik ty-činiams skirtingo pavojingumo nusikaltimais, pažeidusiais įvairius Baudžiam-ojo kodekso saugomas vertybes, ir dėl asmenų, padariusių kelis nusikaltimus. Daugumos bylų kaltinamieji veikos metu buvo apsvaigę nuo alkoholio, taip pat pastebėta bendrininkų įtaka jiems.

3. Talkant socialinio tyrimo išvadas buvo siekiama individualizuoti pro-bacijos sąlygas įvairaus amžiaus žmonėms. Kaltinamųjų išsilavinimas dažniau buvo menkas, bet neretai jų mokslai buvo tęsiami. Visi kaltinamieji anksčiau teisti, jų polinkis nusikalsti skatino teismą domėtis galimybėmis koreguoti nusikalstamą elgesį individualizuojant bausmę. Kaltinamųjų nusikalstamumo rizika – nuo žemos iki vidutinės.

4. Probacijos tarneybų pareigūnai socialinio tyrimo išvados taikymo gali-mybė vertina teigiamai, o kaltinamieji sutinka bendradarbiauti su išvadas ren-giančiais pareigūnais. Socialinio tyrimo išvados parengimo terminai labiausiai priklauso nuo kaltinamojo noro bendradarbiauti, o pareigūnams tenkantis pa-pildomas darbu krūvis socialinio tyrimo išvados rengti nėra didelis. Išvadas rengiantys pareigūnai įvardija gilesnių psichologinių žinių ir mokymosi taikyti OASys metodiką poreikį.

5. Teisėjai, pavėdę parengti socialinio tyrimo išvadas, teigiamai verti-na socialinio tyrimo išvados taikymo galimybę, jos naudą individualizuojant bausmę ar parenkant alternatyvią poveikio priemonę, bet šios išvados taiky-mą reglamentuojantiems teisės aktams yra skiriama nepakankamai dėmesio.

Parengti išvadas teisėjai pavesdavo galbūt matydami kaltinamųjų patiriamus sunkumus bei norėdami tinkamai parinkti poveikio priemonę jauno amžiaus kaltinamiesiems. Teisėjai greičiausiai pervertina probacijos pareigūnams tenkančių papildomą krūvį ir dėl to nėra linkę dažniau pavesiti jiems parengti socialinio tyrimo išvadas.

Literatura

- I. Teisės aktai**
 - Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas, patvirtintas 2000 m. rugšėjo 26 d. įstatymu Nr. VIII-1968, įsigaliojęs 2003 m. gegužės 1 d. Valstybės žinios, 2000, Nr. 89-2741 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais).
 - Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 27, 38, 39, 55, 56, 60, 62, 75, 179 ir 187 straipsnių pakeitimo įstatymas: TAR, 2015-03-23, i. k. 2015-04087.
 - Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas, patvirtintas 2002 m. kovo 14 d. įstatymu Nr. IX-785, įsigaliojęs 2003 m. gegužės 1 d. Valstybės žinios, 2002, Nr. 37-1341, Nr. 46 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais).
 - Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 89, 90, 339, 342, 348, 357, 358, 360, 362, 364, 452 straipsnių pakeitimo ir papildymo ir Kodekso papildymo 36¹, 253¹ straipsniais įstatymas: Valstybės žinios, 2012, Nr. 4-109.
 - Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 253¹, 360, 362 ir 364 straipsnių pakeitimo įstatymas: TAR, 2015-07-07, i. k. 2015-11076.
 - Lietuvos Respublikos baudžiamųjų vykdymo kodeksas, patvirtintas 2002 m. birželio 27 d. įstatymu Nr. IX-994, įsigaliojęs 2003 m. gegužės 1 d. Valstybės žinios, 2002, Nr. 73-3084 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais).
 - Lietuvos Respublikos probacijos įstatymas: Valstybės žinios, 2012, Nr. 4-108.
 - Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2015 m. rugpjūčio 20 d. įsakymas Nr. IR-229 „Dėl teisingumo ministro 2012 m. birželio 14 d. įsakymo Nr. IR-159 „Dėl Socialinio tyrimo išvados formos ir socialinio tyrimo išvados rengimo metodinių rekomendacijų patvirtinimo“ pakeitimo“: TAR, 2015-08-20, Nr. 2015-12433.
 - Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2012 m. birželio 14 d. įsakymas Nr. IR-159 „Dėl socialinio tyrimo išvados formos ir socialinio tyrimo išvados rengimo metodinių rekomendacijų patvirtinimo“: Valstybės žinios, 2012, Nr. 68-3500.
 - Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos direktoriaus 2012 m. birželio 25 d. įsakymas Nr. V-211 „Dėl Nusikaltimo elgesio rizikos vertinimo metodikų ir elgesio patalpos programų aprobavimo Lietuvos bausnių vykdymo sistemoje tvarkos aprašo patvirtinimo ir adaptuotųjų nusikaltimo elgesio rizikos vertinimo metodikų ir elgesio patalpos programų aprobavimo“: Valstybės žinios, 2012, Nr. 72-3770.
 - Federal Rules of Criminal Procedure, 1 December 2014 [interaktyvus: žiūrėta 2015-09-01]. <http://www.uscourts.gov/file/18073/download>.
- II. Specialioji literatūra**
 - Dobryninas, A.: ČESNIENE, I.; DOBRYNINA, M., *et al.* Kriminalinės justicijos suvokimas vienuomenėje: Vilnius: Vilniaus universitetas, 2014.
 - GIRDAUSKAS, M. Teismo galios keisti inkriminuojamos veikos kvalifikavimą: Konstitucijos reinterpretavimo prielaidos. Teisė, 2014, t. 91, p. 154-171.
 - GIRDAUSKAS, M. Rungtinosi principas baudžiamajame procese: turinio aspektai. Teisė, 2004, Nr. 53, p. 102-116.
- III. Teismų jurisprudencija**
 - Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2012 m. birželio 4 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 129 straipsnio 2 dalies 3 punkto (2008 m. birželio 12 d. redakcija), 135 straipsnio 2 dalies 3 punkto (2008 m. birželio 12 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“: Valstybės žinios, 2012, Nr. 64-3246.
 - Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2013 m. lapkričio 15 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 255 straipsnio 2 dalies (2003 m. balandžio 10 d. redakcija), 256 straipsnio 1 dalies (2007 m. birželio 28 d., 2011 m. gruodžio 22 d. redakcijos), 4 dalies (2007 m. birželio 28 d., 2011 m. gruodžio 22 d. redakcijos), 320 straipsnio 3 dalies, 326 straipsnio 1 dalies (2007 m. birželio 28 d. redakcija) 4 punkto atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“: Valstybės žinios, 2013, Nr. 119-6005.
 - Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 131 straipsnio 4 dalies (2001 m. rugšėjo 11 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 234 straipsnio 5 dalies (2003 m. balandžio 10 d., 2003 m. rugšėjo 16 d. redakcijos), 244 straipsnio 2 dalies (2003 m. balandžio 10 d., 2003 m. rugšėjo 16 d. redakcijos), 407 straipsnio (2003 m. birželio 19 d. redakcija), 408 straipsnio 1 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 412 straipsnio 2 ir 3 dalių (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 413 straipsnio 5 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 414 straipsnio 2 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir dėl pareiškėjo – Šaulių rajono apylinkės teismo prašymo išnerti, ar Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 410 straipsnis (2002 m. kovo 14 d. redakcija) neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai“: Valstybės žinios, 2006, Nr. 7-254.
 - Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. kovo 18 d. nutartis byloje Nr. 2K-91/2014.
 - Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. gegužės 18 d. nutartis byloje Nr. 2K-271/2010. Teismų praktika, 2010, Nr. 33, p. 219-227.
 - Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. gegužės 16 d. „Teismų praktikos taikant bausmių vykdymo atidėjimą apžvalga (Baudžiamojo kodekso 75 ir 92 straipsniai)“: Teismų praktika, 2008, Nr. 28, p. 335-370.
- IV. Kita medžiaga**
 - Recommendation CM/Rec(2010)1 of the Committee of Ministers to member states on the Council of Europe Probation Rules [interaktyvus: žiūrėta 2015-05-31]. <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1575813>.
 - European Committee on Crime Problems (CDPC), d. Commentary to Recommendation CM/Rec (2010) 1 of the Committee of Ministers to member states on the Council of Europe probation rules [interaktyvus: žiūrėta 2015-05-31]. <http://www.coe.int/t/dgll/standardsetting/prisons/CommentaryRec_2011_E.pdf>.
 - Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos Apsaugos, priežiūros ir įskaitos skyrius: 2015 m. sausio 19 d. pažyma apie lygintinio paleidimo eigą Nr. LV-545.

Summary

The article contains legal and criminological research of significance of probation report in hearing criminal cases, and obstacles of using it.

It is found that especially rare use of probation report is incompatible with the importance of such report according to the constitutional principles of justice, rule of law, and provisions of criminal law which suppose the need to individualize criminal liability. Legal acts regulating the use of probation report are quite comprehensive, but they contain certain shortcomings which may be deemed as obstacles for broader application of such reports in practice. It concerns the definition of the purpose of the report and omission to specifically regulate when it must be used. The trial court should invoke a probation report whenever there is a doubt whether in case of guilty verdict real punishment of imprisonment should be imposed or probation should be used instead of it, and in the latter case, if there any doubts exist, what probation measures should be applied.

In practice, probation reports have been developed for people accused only with premediated different dangerous crimes that violate various values provided in the Criminal Code, as well as for the persons who committed several crimes. In most cases, the crimes were committed under the influence of alcohol and in a group.

For the purposes of the probation report, it was intended to individualize the probation conditions for people of all ages. Education of the persons reported on probation had been mostly poor, but often they continued studying. All the accused persons were convicted previously, their propensity to commit crimes encouraged the court to explore the possibility of adjustment of criminal conduct by the individualization of the sentence. The crime risk of the accused persons ranged from low to medium.

The probation officers welcome possibility of using of the probation reports, and the accused persons agreed to cooperate with officials preparing the reports. Probation reports terms depend mostly on the accused person's willingness to cooperate, and the officials have a small workload for probation report preparation. The officers who prepare reports identify the need of application of deeper psychological knowledge and training on the OASys (the Offender Assessment System) methodology.

Judges, who have issued instructions to develop the probation reports, welcome the possibility of using of the probation report, support the individualization of the sentence or selecting of other sanction and legislation, and regulating the use of these reports, do not get a lot of attention. The judges probably assigned to draw reports due to the difficulties faced by the accused persons and to proper decision on sanctions for the accused young age persons. Judges may overestimate the charge of probation officers and, therefore, rarely assign the probation reports.

The aforementioned conclusions of the article are drawn by analysing legal acts and jurisprudence of the Constitutional Court and the Supreme Court of Lithuania, recommendations of Council of Europe, legal and criminological literature, materials of criminal cases, interviews of judges and probation officers.